

MARDİN ULUCAMİİ

(bk. ULUCAMİ).

MARDİNÎ, Bedreddin

(bk. SİBTU'İ-MARDİNÎ).

MARDİNÎ, Cemâleddin

(جمال الدين الماردینی)

Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdullâh
b. Halil b. Yûsuf el-Mârdînî
(ö. 809/1406)

Matematikçi,
muvakkit ve mûsikîşinas.

Mardinli bir aileye mensuptur; doğum tarihi ve yeri bilinmemektedir. Şam'da bir mûsikîşinas olan babası tarafından sesinin güzelliği sebebiyle Kur'an okuyucusu olarak yetiştirildi. Öğrenimini bitirince Emeviyye Camii'nde müezzinlik yapmaya başladı. Nisbeleri arasında bulunan Kâhîrî onun Kahire'ye gittiğini ve orada yerleştiğini gösterirse de muhtemelen bu durum, anne tarafından dedesi olduğu matematikçi ve astronom Sibtu'l-Mardînî ile (ö. 912/1506) karıştırılmasından kaynaklanmaktadır.

Mardînî gençlik yıllarında Şam'da bulunan astronomi âlimi İbnü's-Şâtîr'dan ders aldı. Büyük bir ihtimalle aynı dönemde yine Şam'da ikamet eden ilm-i mîkât geleneğinin ünlü ismi Şemseddin el-Halîlî'den de istifade etmiştir. Memlûk devri Kahire-Şam astronomi ve ilm-i mîkât geleneği içinde eğitimini tamamlayan Mardînî kısa zamanda bir matematikçi ve astronom olarak şöhret kazandı. Klasik kaynakların nisbeleri içinde zikrettiği "el-Hâsib" ve "el-Muvakkit" geleneğinin kendisini bu şekilde tanımladığını gösterir. Öğrencileri arasında Memlûk matematikçi-astronomu Tayboğaoğlu İbnü'l-Mecdî de bulunmaktadır. Mardînî, Şam'da vefat ettiği zaman halk arasında geniş ilmi yanında dindarlığı ve güzel ahlakıyla da biliniyordu. Mardînî daha çok vakit cetvelleyle astronomi aletleri üzerine eser yazmıştır; ancak bunların çoğunun kütüphanelerde ve bazı kataloglarda Sibtu'l-Mardînî'ye mal edildiği görülmektedir.

Eserleri. 1. *el-Muqaddime fi mâ'rife ti'l-'amel bi-rub'i's-şekkâziyye*. Küresel astronomiye dair problemleri çözmek için sürgül hesap cetveli yerine kullanilabi-

lir bir alet olan düz usturlabın şekkâziye türü üzerine yazılmış bir eserdir. Bu aletle klasik küresel astronominin bütün standart matematik problemleri çözülebiliyordu. Birçok nüshası Sibtu'l-Mardînî'ye nisbet edilen çalışmanın David King tarafından tenkitli neşri yapılmıştır (*Archives internationales d'histoire des sciences*, XXIV [Wiesbaden 1974], s. 219-242; a.mlf., *Islamic Astronomical Instruments*, London 1987, X. makale). 2. *Risâle fi'l-'amel bi'l-cedvel el-müsemmâ bi's-şebeke*. Bir girişle birlikte yardımcı cetvellerden oluşur. Cetvellerin kullanılışı hakkında Şehâbeddin Ebû'l-Abbâs Ahmed el-Basatî ayrıca bir şerh yazmıştır. Eserin girişini David King inceleyerek yayımlamıştır (*Archives internationales d'histoire des sciences*, XXIV [1974], s. 231-240). 3. *el-Varakât fi'l-'amel bi-rub'i'd-dâ'ire el-lezî 'aleyhi'l-muqantarât* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 2006). Rubu' tahtasının (kuadran) özelliklerini inceleyen esere Sibtu'l-Mardînî ile meçhul bir müellif tarafından (King'e göre Abdülkâdir el-Avfî'nin öğrencisi Ali b. Muhammed ed-Dağîstânî olabilir) birer şerh yazılmıştır. Brockelmann ayrıca, Hasan b. Halîl el-Kerâdîsî et-Tubnî adlı Cezayir asıllı Mısırlı bir müellifin de esere *en-Nüketü'z-zâhirât* adıyla bir şerh kaleme aldığını söyler (*GAL*, II, 218). Kâtib Çelebi ise eserin Sibtu'l-Mardînî tarafından ihtisar edildiğini belirtir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 2006). Cevat İzgi, Cemâleddin'e *en-Nücümü'z-zâhirât* adlı bir kitap nisbet eder ve bunu Kavalalızâde'nin şerhettiğini, bu şerhe de İshak b. Hasan et-Tokadî tarafından bir hâşiye yazıldığını belirtir (*Osmanlı Medreselerinde İlim*, I, 442). Tubnî'nin şerhiyle İzgi'nin bahsettiği eser aynı kitap olabilir. Bu bilgiler eserin muvakkitler tarafından ne kadar çok kullanıldığını gösterir. 4. *ed-Dürrü'l-menşûr fi'l-'amel bi-rub'i'd-düstûr*. Mardînî'nin en hacimli çalışması olan eser sinüs kuadrantı ile güneş saatlerini almış babda kapsamlı bir şekilde inceler; bu sebeple *Sittîniyye* olarak da tanınır. Kitap, yazarın öğrencisi İbnü'l-Mecdî tarafından *İrşâdüs-sâ'il ilâ usûli'l-mesâ'il* adıyla şerhedilmiştir. Mardînî'nin sinüs kuadrantıyla ilgili ayrıca yirmi bablık *Mücmelâtü'l-ma'lûb fi'l-'amel bi-rub'i'l-cüyûb*, on bir bablık *Gâyetü'l-intifâ' fi'l-'amel bi'l-bahş ellezî fi âhîr kavsi'l-irtifâ'* ve otuz bablık *er-Risâletü'l-mûlahhâşa fi'l-'amel bi'r-rub'i'l-müceyyeb* adlı üç çalışması daha vardır. Bunlardan *Mücmelâtü'l-ma'lûb'a* Ali b. Mâmi et-Tûnisî el-Hanefî, *er-Risâletü'l-mûlahhâşa'ya* Ce-

mâleddin Abdülvehhâb el-Mardînî birer şerh yazmışlardır. Bu eserler, muhtemelen yazarın zaman içerisindeki tecrübelerini yansıtan verilerle zenginleştirilerek yeniden kaleme alınmış çalışmalardır. Nitekim *er-Risâletü'l-mûlahhâşa'nın* yalnızca Türkiye kütüphanelerinde sekizden fazla nüshası mevcuttur (a.g.e., I, 438-439). *ed-Dürrü'l-menşûr'un* kuadrantın kullanımına dair önemli bilgiler içeren mukaddimesi William Hoyt Worrell ve Will Carl Rufus tarafından incelenmiş ve İngilizce'ye tercüme edilmiştir (*Scripta mathematica*, sy. 10 [1944], s. 170-180). 5. *Risâle fi'l-'amel bi-rub'i'd-dâ'ire el-mevzû' fihî'l-cüyûb*. Ali b. Muhammed el-Heysemî'nin *Râhatü'l-kulûb* adlı sinüs kuadrantıyla ilgili eserinin yirmi babda manzum hale getirilmiş şeklidir. Mardînî'nin meçhul bir müellif tarafından yine sinüs kuadrantıyla ilgili *Telhîşü'r-rub'i'l-müceyyeb* adlı, zamanımıza gelmeyen on yedi bablık bir eserine dayanılarak bir risâle kaleme alınmıştır (eserlerinin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 218; *Suppl.*, II, 218; King, *A Survey of the Scientific Manuscripts*, V, 66-67).

Mardînî'nin mûsiki sahasında da iki eseri mevcuttur. Bunlardan *el-Lafzu'r-râ'ik fi mevliidi hayri'l-halâ'ik*, Hz. Peygamber'in doğum günü törenlerinde okunacak mevlid benzeri nazım ve nesir karışımı bir çalışmadır. *Muqaddime fi kavânini'l-enğâm* ise mûsiki makamlarını Fars sisteminden farklı biçimde takdim eder; eser Arap mûsiki kültüründe büyük rağbet görmüştür. Bazı nüshaları "urcûze" kelimesiyle başladığı için iki ayrı çalışma gibi düşünülen eseri Safedî *Risâle fi'l-mûsiki'sine* müellifin ismini zikretmeden aynen almıştır (yazma nüshaları için bk. Shiloah, s. 275-278).

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, V, 19; *Keşfü'z-zunûn*, II, 2006; Suter, *Die Mathematiker*, s. 170; Brockelmann, *GAL*, II, 218; *Suppl.*, II, 218; Sartori, *Introduction*, III/2, s. 1532-1533; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings (c. 900-1900)*, München 1979, s. 275-278; D. King, *A Survey of the Scientific Manuscripts in the Egyptian National Library*, Kahire 1986, V, 66-67; a.mlf., *Islamic Astronomical Instruments*, London 1987, X, 219-242; a.mlf., *Islamic Mathematical Astronomy*, Hampshire 1993, III, 531-555; a.mlf., "Al-Maridini, Jamal al-Din and Badr al-Din", *Encyclopedia of the History of Science, Technology and Medicine in Non-Western Cultures* (ed. H. Selin), Dordrecht 1997, s. 601-602; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul 1997, I, 438-439, 442.

